

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

КІЩУК Наталія Миколаївна

УДК 745.53.01/.02 (477.84+477.86) «18/19» (043.3)

**ХУДОЖНІ ВИРОБИ ЗІ ШКІРИ ПОКУТТЯ ТА ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ
КІНЦЯ ХІХ–ПОЧАТКУ ХХ СТ.
(ТИПОЛОГІЯ, ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ)**

17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент
ПАТИК Роксолана Степанівна,
Львівська національна академія мистецтв,
проректор з науково-педагогічної роботи.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Никорак Олена Іванівна,
Інститут народознавства НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу народного мистецтва;

кандидат мистецтвознавства, доцент
Андрушко Людмила Миколаївна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ МВС України,
доцент кафедри філософії та політології.

Захист відбудеться «29» березня 2019 року о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.103.01 у Львівській національній академії мистецтв за адресою: 79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівської національної академії мистецтв (79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38).

Автореферат розісланий «28» лютого 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Цимбала

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми пов'язана зі збереженням і відродженням народного мистецтва України, що диктує необхідність виконання завдань щодо з'ясування регіональних особливостей формування видів народної творчості. З огляду на це й постає проблема поглибленого вивчення художніх виробів зі шкіри на Покутті й Західному Поділлі, які є виразниками споконвічних традицій формотворення та орнаментального оздоблення у народному мистецтві.

Дослідження технологічних і художніх аспектів виробів зі шкіри на Покутті та Західному Поділлі є важливою складовою збереження локальних традицій і відродження шкіряного виробництва. Питання постає назрілим, оскільки у цих регіонах вироби зі шкіри є найбільш втраченим видом народного мистецтва. Відновлення традиційних способів виготовлення художніх виробів зі шкіри активізує виробництво екологічних зразків та поширення їх у сучасному побуті.

Художні вироби зі шкіри Покуття і Західного Поділля кінця ХІХ — початку ХХ ст. є важливою складовою народного мистецтва України, однак були в полі наукових зацікавлень фрагментарно або висвітлювалися в комплексі вивчення інших проблем. Відсутні публікації, в яких предмет дослідження комплексно розкриває художній аспект покутських і західноподільських виробів зі шкіри з позиції порівняння. Тому доцільним є дослідити народні зразки кушнірських, шевських та лимарських виробів кінця ХІХ — початку ХХ ст., зафіксувати технологічні секрети й термінологію, які ще збереглися в селах Покуття і Західного Поділля.

Короткі відомості про вироби зі шкіри Покуття та Західного Поділля містять праці О. Кольберга «Рокисіє» (1882), Ф. Вовка «Украинский народ в его прошлом и настоящем» (1916), І. Гургули «Народне мистецтво західних областей України» (1966), Г. Горинь «Шкіряні промисли західних областей України друга пол. ХІХ — поч. ХХ ст.» (1986), Т. Ніколаєвої «Український народний костюм. Надія на ренесанс» (1996), Л. Булгакової-Ситник «Подільська народна вишивка» (2006), М. Селівачова «Лексикон української орнаментики» (2009), І. Свйонтек «Покутські вишивки Прикарпаття. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту» (2013).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджена з тематикою наукових досліджень і планом підготовки наукових кадрів кафедри історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Результати дослідження сприяють ґрунтовному теоретичному вивченню регіональних особливостей виробів зі шкіри з метою практичного застосування під час виконання реконструкцій та копій традиційних видів виробів зі шкіри, що передбачені навчальними програмами відділу ДВШ КІПДМ ЛНАМ, а також відповідно до основної концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 768).

Мета дисертаційної роботи — дослідити художні вироби зі шкіри на Покутті й Західному Поділлі кінця XIX — початку XX ст., провести типологію, виявити локальні художні особливості.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- опрацювати комплекс літературних джерел, виявити основні наукові праці та фактологічні матеріали про характер виробництва, види, форми, способи оздоблення художніх виробів зі шкіри Покуття і Західного Поділля кінця XIX — початку XX ст.;

- на основі вивчення літературних джерел простежити історичні аспекти становлення шкіряних промислів на Покутті й Західному Поділлі;

- провести типологію художніх виробів зі шкіри, класифікувати їх за функцією та конструкцією;

- визначити особливості прийомів формотворення шкіряних виробів на Покутті й Західному Поділлі;

- проаналізувати художні особливості покутських та західноподільських виробів зі шкіри;

- виявити локальні відмінності в оздобленні виробів зі шкіри Покуття й Західного Поділля.

Об'єктом дослідження є вироби зі шкіри Покуття й Західного Поділля, виготовлені народними майстрами наприкінці XIX — на початку XX ст., що зберігаються у музеях, приватних збірках, а також виявлені автором під час польових досліджень.

Предмет дослідження — типологія та художні особливості виробів зі шкіри на Покутті та Західному Поділлі.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань основою дослідження є принципи системності. У загальнонауковому осмисленні проблем, порушених у дисертації, використано емпірично-теоретичні методи дослідження: спостереження, абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція. Для виявлення передумов виникнення, формування та розвитку шкіряного промислу застосовано історичний підхід, що дає змогу відобразити вказане явище в хронологічній послідовності. У дослідженні використано методи класифікації й типології, за допомогою яких відбувається поділ виробів зі шкіри та їхнє групування за структурно-типологічними ознаками. З метою виявлення художніх особливостей застосовано методи мистецтвознавчого аналізу, що дає змогу з'ясувати основні виражальні засоби виробів, структуру й значення орнаменту. Як допоміжні задіяно методи аналогії та припущень.

Наукова новизна дисертації. Вперше на основі систематизації, аналізу та узагальнення зібраних матеріалів і публікацій на означену тему проведено дослідження художніх виробів зі шкіри на Покутті й Західному Поділлі кінця XIX — початку XX ст. як явища народного мистецтва, проаналізовано основні види та художні особливості шкіряних виробів. Зокрема:

- здійснено розширений історіографічний аналіз літературних джерел за темою дисертації;

— проаналізовано особливості розвитку та виявлено основні чинники формування шкіряного промислу на Покутті та Західному Поділлі в історичному аспекті;

— відповідно до функціональних і технологічно-конструктивних засад розроблена розширена типологічна структура художніх виробів зі шкіри;

— визначено художні особливості виробів зі шкіри Покуття й Західного Поділля, виразниками яких виступали прийоми формотворення, способи декорування, орнаментальні мотиви, колорит;

— окреслено чинники, що зумовлювали локальну своєрідність покутських і західноподільських виробів зі шкіри;

— на основі порівняльного аналізу виявлено спільні і відмінні риси художньої виразності покутських і західноподільських виробів зі шкіри;

— виокремлено осередки, сформовані локальними типами оздоблення художніх виробів зі шкіри Покуття і Західного Поділля;

— під час польових досліджень зафіксовано, проведено атрибуцію та введено в науковий обіг значну кількість фактологічного матеріалу.

Теоретичне значення роботи виявляється в комплексному науковому висвітленні аспектів, що формують типологічний діапазон та художні особливості виробів зі шкіри Покуття і Західного Поділля кінця XIX — початку XX ст.

Практичне значення дослідження. Систематизовані матеріали сприятимуть детальнішому вивченню питань з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. Основні положення дослідження можна практично застосовувати для вивчення художніх виробів зі шкіри інших етнографічних регіонів України, для формування навчальних програм і підготовки спеціалізованої літератури для студентів художніх навчальних закладів, проведення реконструкційної і наукової роботи під час атрибуції творів та каталогізації музейних збірок, створення сучасних дизайнерських колекцій.

Особистий внесок здобувача полягає в комплексному, теоретично обґрунтованому дослідженні художніх аспектів виробів зі шкіри Покуття і Західного Поділля кінця XIX — початку XX ст., виявленні та введенні в науковий обіг значної кількості фактологічного матеріалу відповідно до теми дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації виносилися на обговорення на засіданнях кафедри історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Основні принципи й результати дослідження апробовано на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: «Мистецтво і дизайн в новій комунікативній реальності: міжкультурний діалог і національний консерватизм» (м. Львів, ЛНАМ, 18 травня 2011 р.); «Духовно-естетична платформа мистецтва: від творчої волі до творчого відкриття» (м. Львів, ЛНАМ, 19 квітня 2012 р.); «Косівська мистецька школа як історичне явище у становленні і розвитку мистецької Гуцульщини» (м. Косів, КПЦДМ ЛНАМ, 18 жовтня 2012 р.); «Ерделівські читання» (м. Ужгород, ЗХІ, 13-14 травня 2013 р.); «Мистецтво та епоха:

культурно-історичний і практичний аспекти» (м. Львів, ЛНАМ, 23 травня 2013 р.); II Міжнародному конгресі «Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст» (м. Полтава, ПНПУ імені В. Г. Короленка, 16-18 жовтня 2013 р.); XI Всеукраїнському семінарі-практикумі з питань символіки та семантики в українській культурі «Зрима пісня» (м. Одеса — м. Косів, КПДМ ЛНАМ, 28 жовтня — 2 листопада 2013 р.); науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу, аспірантів і здобувачів ЛНАМ «Духовно-мобілізуєча функція мистецтва: історія і сучасні виклики» (м. Львів, ЛНАМ, 15 травня 2014 р.); «Історія Косівської мистецької школи та її роль у розвитку народних художніх промислів Гуцульщини кінця XIX — початку XX століття» (м. Косів, КПДМ ЛНАМ, 28-29 травня 2014 р.); X всеукраїнському фестивалі науки «Актуальні проблеми розвитку архітектури, містобудування, дизайну й мистецтва» (м. Полтава, ПолтНТУ, 16-18 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Гуцульське мистецтво: від народного до професійного» (м. Косів, 6 липня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 9 статтях, з яких 6 опубліковано у збірниках наукових праць, що входять до фахових видань, акредитованих ДАК України, та введені в наукометричну базу.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку літератури (191 позиція) й трьох додатків, що оформлені окремою книгою: додаток А містить ілюстративний матеріал обсягом 314 світлин, додаток Б — термінологічний словник, а додаток В — апробації результатів дослідження. Основний зміст роботи (текст) викладено на 170 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, вказано наукову новизну, теоретичне і практичне значення, апробацію одержаних результатів.

У **розділі 1 «Історіографія, джерела, методика дослідження»** проведено критичний аналіз літературних джерел за темою дисертації, описано використану методика та джерельну базу дослідження.

Першу побіжну інформацію про шкіряні вироби Покуття і Західного Поділля знаходимо в подорожніх нотатках В. Кокса (1784), В. Залевського (1833), Е. Спенсера (1838), В. Заппа (1844), А. Бельовського (1857), В. Завадського (1869), в каталозі М. Туркавського (1880).

Виявленню локальних особливостей і типології виробів зі шкіри сприяли праці Й. Гаєка (1947), О. Кольберга (1882), К. Мрочка (1897). Питання типології і технології виготовлення кушнірських виробів зачіпали українські вчені Я. Головацький (1878), В. Гнатюк (1899), Ф. Вовк (1916), проте відомості є фрагментарними.

Описи технології обробки сировини виробів зі шкіри з Покуття і Західного Поділля опубліковані у працях П. Волосенка (1958), М. Бажанського (1983), Л. Волинець (1994), виданих за сприяння української діаспори.

Стислу інформацію про вироби зі шкіри Покуття й Західного Поділля з кінця 1950-х рр. містять дослідження О. Кульчицької (1959), І. Гургули (1966), К. Матейко (1977), Р. Захарчук-Чугай (1988).

На окрему увагу заслуговують дослідження Г. Горинь «Шкіряні промисли західних областей України (друга пол. ХІХ — поч. ХХ ст.)» (1986 р.), де наведено історично-етнографічну характеристику етапів розвитку шкіряного виробництва з виокремленням локальних зон домінування певного його виду, показано способи обробки сировини, види та характер оздоблення шкіряних виробів, що побутували в Західній Україні. Важливий матеріал до теми дослідження містить і монографія Г. Горинь «Народні шкіряні вироби українців. Витоки, становлення і розвиток традицій» (2016 р.), де автор розкриває специфіку, типологію та сучасний стан виробів зі шкіри українців, подає описи форм і видів, акцентуючи увагу на їхньому функціональному призначенні. Хоча дослідження виробів зі шкіри проводиться в західноукраїнському та загальноукраїнському контекстах, проте воно є цінним з огляду на порівняльний аналіз покутських і західноподільських виробів зі шкіри та сусідніх етнографічних регіонів, що дає змогу виявити регіональну специфіку шкіряних виробів Покуття й Західного Поділля.

Кількість публікацій про художні вироби зі шкіри Покуття і Західного Поділля збільшується зі здобуттям Україною незалежності. Описи західноподільських виробів зі шкіри містять статті: С. Колтатіва (1948), Д. Колісника (1950), З. Грушкевича (1992), В. Боровського (1992), Л. Булгакової (1996) та ін.

Різні аспекти покутських та західноподільських виробів зі шкіри висвітлюють сучасні етнографи та мистецтвознавці О. Воропай (1991), Г. Стельмащук (1993), Т. Ніколаєва (1996), Б. Бойчук (2000), Л. Булгакова-Ситник (2006), Б. Книш (2006), О. Дяків (2007), М. Селівачов (2009), О. Косьміна (2010), І. Свйонтек (2013), Н. Волянюк (2015), у працях яких наведені фрагментарні відомості за темою дисертації.

Огляд літератури свідчить, що художні вироби зі шкіри на Покутті і Західному Поділлі розглянуті в загальних рисах, публікації не розкривають основні етапи формування шкіряних промислів із досліджуваних регіонів, особливості формотворення, колориту та орнаментики. Оскільки означена тема не була предметом окремого наукового дослідження, то на основі польових досліджень та музейних колекцій і наукових розвідок важливо комплексно охарактеризувати художні особливості, провести порівняльний аналіз виробів зі шкіри Покуття і Західного Поділля як цілісної складової декоративно-прикладного мистецтва України.

Методика дослідження. У загальнотеоретичному, мистецтвознавчому аспекті проблем, порушених у дисертації, використано історичний і системний підходи та наукові методи: спостереження, порівняння, абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, класифікації й типології. Історичний підхід задіяно для розкриття основних етапів становлення шкіряного промислу на Покутті та Західному Поділлі. Системний підхід дав змогу дослідити вироби зі шкіри як єдиний комплекс з узгодженими технологічними, функціональними та

естетичними складовими. Спостереження та порівняння використано на етапі збору та опрацювання первинної інформації. Порівняльний аналіз допоміг виявити спільні риси та локальні відмінності виробів зі шкіри. Для всебічного виконання завдань, пов'язаних із темою дисертації, а отже, досягнення поставленої мети, використано метод мистецтвознавчого аналізу. Висновки формувалися на основі методів індукції та дедукції. Завдяки структурно-генетичному аналізу і синтезу виокремлено взаємозв'язки явищ матеріальної культури, що мали вирішальний вплив на прийоми формотворення, способи та принципи декорування виробів зі шкіри. Метод абстрагування застосовано для виявлення найістотніших художніх рис виробів зі шкіри. Як допоміжні застосовано методи припущень та аналогій.

Прикладом методологічної основи дисертації слугували праці Ф. Вовка, О. Найдена, Т. Кари-Васильєвої, М. Селівачова, Р. Захарчук-Чугай, Г. Стельмащук, К. Матейко, Г. Горинь, М. Станкевича.

Джерела роботи. Основною джерельною і фактологічною базою дисертації стали польові матеріали, зібрані у 2009–2018 рр. під час експедицій в Івано-Франківську й Тернопільську області. Джерельну базу формують народні зразки виробів зі шкіри, що зберігаються у приватних збірках, фондах та експозиціях Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» (м. Київ), Музею народної архітектури та побуту у Львові імені К. Шептицького, Музею етнографії та художнього промислу (м. Львів), Національного музею народного мистецтва Гуцульщини й Покуття ім. Й. Кобринського (м. Коломия), Музею історії міста Тисмениці ім. С. Гаврилюка (м. Тисмениця), Російського етнографічного музею (м. Санкт-Петербург), Музею історії та етнографії Покуття (м. Городенка), Музею народного мистецтва М. Струтинського (м. Косів), Літературно-меморіального музею Марка Черемшини (м. Снятин), Художньо-меморіального музею Василя Касіяна (м. Снятин), краєзнавчих музеїв Тернополя, Івано-Франківська, Чернівців, Борщева, Бучача, Чорткова, сільських музеїв та приватних збірок Г. Гафійчук (м. Городенка), Б. Петричука (с. Бабин) та Е. Радиша (м. Косів). Джерельну базу дослідження поглиблюють матеріали з фондів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. Франка, бібліотек Львівської національної академії мистецтв, Українського католицького університету та Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ.

У розділі 2 «Шкіряні промисли на Покутті і Західному Поділлі кінця XIX — початку XX ст.: історія, особливості» визначено основні етапи та особливості становлення шкіряних промислів на Покутті та Західному Поділлі. Відомості про вміння первісних людей обробляти шкіру тварин отримано з найдавніших пам'яток. Хоча на Покутті і Західному Поділлі вони є незначними, проте серед фактологічного матеріалу знаходимо інструменти, що допомагають скласти уяву про технологію обробки та виготовлення виробів зі шкіри. Шкіряні ремесла на Покутті і Західному Поділлі зазвичай концентрувалися в містечках. Із XV ст. основним об'єднанням був цех. Осередками шкіряного

виробництва на Покутті стали Тисмениця, Снятин, Станіславів, Коломия, Заболотів, а на Західному Поділлі — Тернопіль, Гусятин, Підгайці, Бучач, Борщів. Важливим чинником для розвитку шкіряних промислів було надання містам і ремісникам різного роду привілеїв. Міжетнічні зв'язки сприяли появі «Товариства кушнірів та білошкірників» у м. Тисмениці. Це дало змогу місцевим майстрам розширити діапазон в обробці шкір та хутра, запозичивши вичинку сап'яну, смушку й способи фарбування хутра.

Масштаби шкіряного виробництва XIX — початку XX ст. на Покутті, меншою мірою на Західному Поділлі сприяли появі різних об'єднань. Наприкінці XIX ст. в Тисмениці працювали дві фабрики: хутрова та кушнірська. На початку XX ст. відбулося об'єднання цих виробництв, яке утворило фабрику «Тисмениця», що продовжує працювати й сьогодні. У Станіславові почав роботу шкіряний завод. Повсюдно існували невеликі майстерні (варстати). Вироби зі шкіри також виготовляли ремісники, які не входили в жодне об'єднання. Розвиток промислового і кустарного виробництва зумовив появу курсів, де навчали кушнірському та шевському ремеслам. Важливу роль для популяризації традиційних виробів зі шкіри відіграли виставки промислового мистецтва в Галичині. Вироби покутських майстрів експонували у Польщі, Угорщині, Австрії, Чехії та Німеччині. Вони засвідчують високий професійний рівень ремісників і є ознакою того, що майстри виготовляли їх не тільки для власних потреб, а й на продаж. Наприкінці XIX — початку XX ст. в Галичині почався період еміграційного руху до Америки. Кушніри з Тисмениці відкривали власні майстерні та кушнірські підприємства в Нью-Йорку. Визначено, що в Тисмениці народні майстри заклали передумови і міцні традиції обробки сировини, що стало основою для формування сучасної хутряної промисловості. Із середини XX ст. промислова продукція починає витісняти народні зразки виробів зі шкіри, змінюється асортимент. На Покутті художні вироби зі шкіри як вид мистецтва продовжують існувати завдяки творчості сучасних художників, в якій переплелися місцеві культурні традиції та нові форми вираження.

У розділі 3 «Типологія художніх виробів зі шкіри» проведено класифікацію виробів зі шкіри кінця XIX — початку XX ст., що побутували на Покутті і Західному Поділлі. Художні вироби зі шкіри як вид декоративно-прикладного мистецтва поділяються за способом обробки сировини на такі технологічні підвиди: кушнірство, шевство, лимарство. В основі класифікації лежать вид, рід, типологічна група, тип. Кожен технологічний підвид творить роди — одяг, взуття, доповнення до одягу й вироби господарського призначення. Роди поділяються на типологічні групи, а саме: верхній, плечовий одяг, головні убори, постолі, черевики, чоботи, сумки, пояси, упряж. На основі вивчення кожної ієрархічної ланки виявлено, що вироби зі шкіри мають розгалужений типологічний діапазон, поява якого зумовлена практичною функцією й видозмінюється залежно від місцевих традицій. Основу класифікації кожної типологічної групи становлять конструктивні ознаки. Кушнірські вироби згруповано за способом крою, довжиною, способом обробки країв, матеріалом, кольором і способом оздоблення; шевські вироби

об'єднано за методом виготовлення, формою, ступенем закривання ноги, способом фіксування, видом підошви, способом оздоблення; лимарські вироби вирізняються формою, способом закривання, ступенем цупкості, методом виготовлення й способом оздоблення. Така класифікація сприяла детальному вивченню локальних художніх ознак та проведенню порівняльного аналізу виробів зі шкіри з Покуття та Західного Поділля.

У розділі 4 «Художні особливості виробів зі шкіри на Покутті і Західному Поділлі» охарактеризовано способи обробки сировини, етапи формотворення, орнаментальні мотиви й техніки оздоблення кушнірських, шевських і лимарських виробів.

У підрозділі 4.1 «Прийоми формотворення» розглянуто особливості формотворення кушнірських і шевських виробів на Покутті та Західному Поділлі, яке відбувалося поступово від незшитих шкір до складних кроєних форм. Виявлено, що архаїчний тип одягу — «бараниця» побутував у Тисмениці до ХХ ст. У підрозділі окреслена технологічна етапність процесу формотворення кушнірських і шевських виробів. Визначено зміну пропорцій виробів кожного типу відповідно до ареалу їхнього побутування.

У підрозділі 4.2 «Способи декорування: технологічний аспект» висвітлено локальну своєрідність і спорідненість рис у способах обробки сировини, техніках декорування покутських і західноподільських виробів зі шкіри. На Покутті і Західному Поділлі використовували загальноживані способи вичинки шкіряної сировини. Локальні особливості простежуються у пропорціюванні дубильних речовин для отримання різних відтінків кольорів овчини відповідно до естетичних вимог місцевого населення. На кушнірських виробках кінця ХІХ — початку ХХ ст. Покуття й Західного Поділля домінує вишивка і аплікація. Серед вишивальних технік найбільш вживаними були «гладь», «стебнівка», «козлик», «кривулька», «тамбурний шов» та «оздоблення шнуром». Залежно від локальних традицій змінювалося функціональне призначення способу декорування. Вишивка «шнуром» на кушнірських виробках в певних частинах Покуття виконує естетичну роль, а на Західному Поділлі домінує її утилітарна («скріплювальна») функція. Локальним покутським варіантом є нашивання вовняних «помпонів» як єдиного або домінуючого способу оздоблення. На Покутті основним матеріалом для аплікативних мотивів слугував сап'ян, а на Західному Поділлі — сукно, рідше шкіра. В оздобленні шевських і лимарських виробів Покуття й Західного Поділля переважають такі техніки: оздоблення металом, ажурне вирізування, контурне тиснення, випалювання, тиснення штампами.

У підрозділі 4.3 «Орнаментальні мотиви» систематизовано та охарактеризовано орнаментальні системи декору. На основі порівняльного аналізу виявлено графічно-пластичні особливості, ареал побутування та символічний зміст мотивів орнаменту покутських і західноподільських виробів зі шкіри. На Покутті та Західному Поділлі в оздобленні виробів зі шкіри використовували геометричні та рослинні мотиви. Виявлено, що «давними» називали неоздоблені або малооздоблені геометричними мотивами кушнірські вироби. Визначено, що домінуючим геометричним елементом орнаменту був

трикутник. Рослинні мотиви притаманні декору кушнірських і шевських виробів. Поширені елементи, що нагадують стилізовані форми тварин чи частин їхнього тіла — «раки», «гадючки», «баранячі роги». Зафіксовано локальні відмінності трактування орнаментальних мотивів у межах етнографічного регіону чи осередку, а іноді в системі оздоблення одного виробу, виявлено ареал їхнього поширення.

У розділі 5 «**Локальні художні особливості декорування виробів зі шкіри кінця XIX – початку XX ст.**» визначено, що регіональна специфіка покутських і західноподільських художніх виробів зі шкіри найчіткіше проявляється в характері орнаментики. Місцеві особливості виявлено в оздобленні взуття, доповнень до одягу та найвиразніше — в хутряному вбранні. Засобами досягнення художньої виразності кушнірських виробів слугували фактура матеріалів, колір і декор. На основі аналізу традиційних зразків розроблено варіанти топографії орнаментальних мотивів та виявлено художньо-образну своєрідність оздоблення кушнірських виробів з кожного району Покуття і Західного Поділля. На плечовому безрукавному одязі зони розміщення декору зумовили появу таких типів: облямований, нагрудний, облямовано-нагрудний, облямовано-нижньоспинний, нагрудно-бічний нижньоспинний, нагрудно-поясний, нагрудно-бічний; передньо-кутовий. На верхньому одязі у свою чергу виокремлюються облямований, поясно-бічний нижньорукавний, передній нижньорукавний, нагрудно-поясний нижньорукавний, поясно-бічний, нагрудно-поясний, нагрудно-поясний верхньо- і нижньорукавний, нагрудно-бічний типи розміщення декору.

У підрозділі 5.1 «**Характерні риси оздоблення шкіряних виробів на Покутті**» виокремлено локальні варіанти декорування, визначено осередки та ареал їхнього побутування в Коломийському, Снятинському, Городенківському, Тисменицькому й Тлумацькому районах.

У Коломийському районі виявлено сім варіантів оздоблення одягу з овчини: ключівський, печеніжинський, корнецький, спаський, шепарівський, гвіздецький, коршівський. Кушнірським виробам з Коломийського Покуття характерне силуетно-плямове трактування мотивів аплікації, насичення декором, стримана кольорова гама. Орнаменти на вишитих кептарях вирізняються графічністю, поліхромним стриманим колоритом.

Характерні риси кушнірських виробів зі шкіри Снятинського Покуття утворили новоселицький, тростянецький, прутівський та русівський варіанти оздоблення. Формотворчим елементом фактури слугують «помпони», а елементом декору — «трикутник», комбінаторика якого формує системи оздоблення в кожному осередку: «в зубці» (тростянецький), «в мотилі» (новоселицький), «калинонька» (русівський). У всіх осередках поєднували аплікацію з вишивкою, зберігається тенденція дрібного декору. Кольорову гаму русівського осередку творить яскраво-червоний, в новоселицькому і тростянецькому — червоний темніє аж до вишневого, а в прутівському утворюється темний поліхромний колорит.

У Городенківському районі виділяються сороцький, торговицький, чернятинський, тишківський та корнівський варіанти оздоблення. Площина

орнаменту на вишитих кептарях зменшується, але рослинні елементи збільшуються. У сороцькому осередку на кептарях «зубцеву» систему оздоблення збагачують рослинними мотивами. «Зубці» у поєднанні з «хрестоподібними» елементами утворюють смуги декору корнівського осередку. Аналогічна система декорування зустрічається в Тлумацькому районі.

У підрозділі 5.2 «**Особливості декорування виробів зі шкіри на Західному Поділлі**» проведено систематизацію матеріалів для декору кушнірських виробів Західного Поділля, що дало змогу виокремити заліщицький, борщівський, монастириський, бучацький та підволочиський варіанти.

У Заліщицькому районі домінував облямовано-нагрудний тип, що передбачає розміщення орнаменту вздовж усіх країв з акцентом на нагрудній частині лейбика. Характерною особливістю було розмежування орнаментальних смуг переду смушком, що створювало враження нашарування двох пілок. Орнамент творили «зубці», «баранячі роги», «кривульки», «петлі». Спіралеподібні «кучері» з трикутниками утворювали ритм на лейбиках із сіл на межі з Чернівецькою областю. Відмінною від інших західноподільських варіантів оздоблення є обробка країв чорно-білою смужкою кінської шерсті.

Найбільш насичені декором лейбики борщівського типу оздоблення, які побутували в селах Дністровому, Пищатинцях, Гермаківці, Пилипчому та Шупарці. Основним елементом декору був трикутник. Місцевій геометричній аплікації притаманне поєднання темних відтінків, а у вишитих мотивах застосовують яскраві кольори. Орнаментальні мотиви зумовлювали й назву самого виробу, зокрема відомі «лейбики зі сонечками», «лейбики з листям». Характерний для цього типу складний ритм із «баранячих рогів» на бічних швах. У селах Сапогові та Кривчому побутували лейбики, вишиті «гладдю», «козликком», «стебнівкою», «ретьзю» в поєднанні з «петелькуванням». Колорит утворювали зелені, червоні, оранжеві, жовті барви. На початку ХХ ст. кушніри почали додавати у кольорову гаму яскраві відтінки фіолетового, синього та рожевого. Різні варіанти оздоблення кожухів віднайшли кушніри з Борщівського району, де побутували довгі та короткі «пояскові» кожухи, на яких декорували передні пілки до лінії талії. Усі види кожухів були приталені, що зумовило появу декору на поясі. Вшивання з боків клинів — «фальд» — продиктувало форму «короноподібної» композиції. Аналіз виявлених народних зразків зумовив класифікацію кожухів Борщівського району на: оздоблені аплікацією з нескладними композиційними схемами; аплікативні складні композиції; комбіновані (поєднання аплікації і вишитих узорів). У Борщеві виготовляли «ремісницькі» кожухи. Їм притаманна простіша композиція переду та лінії талії, ніж в інших видах кожухів. Повсюдно домінує темний колорит.

Кушнірські вироби з Монастириського району характеризуються домінуванням рослинних мотивів. У с. Стиглий та Коропці орнаментальну смугу творила гаптована «гірлянда» з квітів. Локальна відмінність простежується в пропорційному співвідношенні рослинних елементів: у

Монастириському районі вони значно менші й дрібніші, ніж їхні відповідники з Борщівського району.

У Буцацькому районі для аплікації кушніри використовували тільки сап'ян, що не характерно для Заліщицького та Борщівського районів. Розміщення орнаменту на лейбиках зумовлює нагрудний варіант оздоблення, який утворювали чорним смушком (с. Сновидів), трикутниками (с. Миколаївка) чи хрестоподібними мотивами (с. Берем'яни). У колориті домінувала вишнева барва. Кожухи з Буцацького району мали нагрудно-поясно-бічний варіант розміщення декору. Обов'язковою зоною декорування на Західному Поділлі були бічні розрізи на «спідниці» кожуха, ймовірно це було пов'язано із захисною функцією.

Аплікація зі сап'яну властива кожухам із центральних районів Західного Поділля. Білі аплікативні мотиви характерні для кушнірських виробів Тербовлянського району. З'являється орнаментальний акцент на спинці кожуха — «дерево життя». Аналогічну схему використовували в декорі спинки кожухів Збаразького району. Проте на кінцях розгалужень «дерева життя» замість квітів вишивають пуп'янки, а внизу з'являється трикутна основа мотиву. Оздоблення аплікацією білим по білому властиве кожухам Підволочиського району. Тут переважає схематично-лінійне трактування «короноподібної» композиції. Фактуру композиції посилюють великі китиці. На відміну від інших районів, колорит творять світлі відтінки зеленого, бордового та оранжевого. У Тернопільському районі локальна своєрідність проявляється в зонах декорування, зокрема орнаментальні мотиви розміщували на комірці-стійці та на манжетах кишень кожухів. Приглушені відтінки вишивки і сірий смушок утворювали стриманий колорит виробу.

ВИСНОВКИ

Узагальнення фактологічного матеріалу, документальних джерел, історіографії з предмета дослідження, вивчення та виявлення художніх особливостей підводять до таких висновків.

1. Історіографічний огляд літератури дає підстави стверджувати, що художні вироби зі шкіри Покуття і Західного Поділля не ставали окремим предметом дослідження крізь призму порівняльного аналізу. Хоча у ХХ ст. з'являються спроби мистецтвознавчого аналізу виробів зі шкіри, проте їх розглядають у контексті дослідження традиційного вбрання, не розкриваючи комплексно технологічно-конструктивні особливості, художні якості й естетично-художню роль у формуванні етнічної та національної ідентичності. Цей факт зумовлює актуальність роботи, в якій комплексно висвітлено історичні етапи формування шкіряного виробництва, проаналізовано типологічний діапазон шкіряних виробів, з'ясовано художні особливості, визначено осередки побутування в межах окремого етнографічного регіону, виявлено подібність і відмінність виробів зі шкіри Покуття і Західного Поділля в контексті порівняння їхніх художніх ознак.

2. Обробка шкіряної сировини та виготовлення виробів із неї належать до найдавніших видів людської діяльності й творчості, процеси освоєння яких були тривалими. На основі аналізу шкіряного виробництва в історичному розрізі виявлено, що на Покутті та Західному Поділлі його формування відбувалося поетапно: від кустарного ремесла, через цехові об'єднання, до промислового виробництва на фабриках і заводах. Літературні джерела та архівні матеріали засвідчують, що шкіряні промисли були визначальним чинником для економічного розвитку багатьох міст, зокрема Снятина й Тисмениці. Визначено, що саме в Тисмениці народні майстри заклали передумови й міцні традиції обробки сировини, які лягли в основу сучасної хутряної промисловості.

3. Типологічний аналіз виробів зі шкіри Покуття й Західного Поділля засвідчує вмале та широке застосування шкіряної сировини для виготовлення одягу, взуття та виробів господарського призначення. Систематизація виробів зі шкіри на Покутті й Західному Поділлі зумовила їхній поділ на технологічні підвиди: кушнірство, шевство та лимарство, утворені родами: одяг, взуття, доповнення до одягу та вироби господарського призначення, кожен з яких вміщав типологічні групи, а ті у свою чергу сприяли виокремленню локальних типів. Для всебічного вивчення та порівняння виробів зі шкіри Покуття й Західного Поділля використано принцип класифікації кожної типологічної групи за конструктивними ознаками.

4. Проведене дослідження дає змогу сформулювати таке визначення: концепція формотворення народних виробів зі шкіри Покуття і Західного Поділля — це система поглядів певної групи людей, що відповідала їхнім уявленням про красу, тобто виражала їхню художню ідею та процес становлення й творення форми, зумовлений їхнім поліфункціональним призначенням. Вироби зі шкіри як продукт духовної і матеріальної культури несуть певний образ – власний (як виробу) і носія (власника виробу), функцію та інформацію про середовище його споживання. Це проявляється через форму, способи декорування та орнаментальні мотиви.

5. Художні вироби зі шкіри Покуття і Західного Поділля кінця ХІХ — початку ХХ ст. пройшли стадіальні процеси в розвитку форми: від незшитих до зшитих кроєних форм. Формотворення виробів зі шкіри розвивалося й ускладнювалося поступово, завдяки появі нових конструктивних деталей. Завдяки їй перегину утворювали прямоспинні форми «перегинкового» типу, пізніше — кроєні з наявністю плечового шва. Вираження лінії талії зумовило появу приталених форм одягу з овчини – «зі станом». На початку ХХ ст. в Тисмениці були поширені «футерка» та «футра», які стали прототипом для сучасних шуб. Збережені зразки засвідчують, що розвиток форми не можна обмежити конкретними часовими рамками, а її вдосконалення відбувалося протягом усіх історичних епох. Народні способи утворення форми на Покутті і Західному Поділлі були аналогічними, локальні особливості виражалися у пропорційних співвідношеннях виробів, в наявності чи відсутності окремих деталей та їхньої конфігурації.

6. На Покутті і Західному Поділлі використовували загальноживані способи вичинки шкіряної сировини. Проте локальні особливості простежуються у пропорціюванні дубильних речовин, що давало змогу отримувати різні відтінки кольорів овчини, які відповідали естетичним вимогам місцевого населення. Збережені зразки кушнірських виробів кінця ХІХ — початку ХХ ст. з Покуття й Західного Поділля засвідчують, що в оздобленні одягу з овчини домінуючими способами декорування були вишивка і аплікація. Серед технік вишивки найбільш вживаними були «гладь», «стебнівка», «козлик», «кривулька», «тамбурний шов» та «оздоблення шнуром». Залежно від локальних традицій змінювалося функціональне призначення способу декорування. Вишивка «шнуром» на покутських кушнірських виробах виконує естетичну роль – елемент декору, а на Західному Поділлі домінує її утилітарна функція. Аплікація не виступала самостійним способом оздоблення кушнірських виробів, її поєднували з плетінням, вишивкою, оздобленням металом. На Покутті основним матеріалом для аплікативних мотивів слугував сап'ян, а на Західному Поділлі — сукно, рідше шкіра. В обох етнографічних регіонах зафіксовано використання аплікації як «прозорого» декору. Локальним покутським варіантом є нашивання вовняних «помпонів» як єдиного або домінуючого способу оздоблення. Серед технік декорування шевських та лимарських виробів Покуття й Західного Поділля переважають такі: оздоблення металом, ажурне вирізування, контурне тиснення, випалювання, тиснення штампами.

7. Аналіз декору традиційних виробів зі шкіри із Покуття та Західного Поділля вказує на широкий спектр використання геометричної та рослинної орнаментики. Виявлено, що проміжним етапом слугувала геометризація рослинних мотивів. Наближені до природних аналогів рослинні мотиви почали з'являтися наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Поширеними геометричними елементами були «ромби», «квадрати», «кола», «півкола». Домінуючим елементом геометричного орнаменту на покутських і західноподільських виробах зі шкіри був трикутник. Окрему орнаментальну групу творять рослинні мотиви. Площинне й рельєфно-силуетне зображення квіткових мотивів зустрічаємо на верхньому хутряному одязі, оздобленому вишивкою та аплікацією. Лінійно-графічного трактування рослинним мотивам надавали перфорацією, плетеними стібками, контурним тисненням і різноманітними швами на шевських і кушнірських виробах. Найпоширенішим елементом рослинного характеру є квіти («косиці»). Локальна своєрідність проявлялася у трактуванні форм і масштабуванні цього мотиву. Повсюдно вишивали елемент «потрійної» квітки на кишнях, кутах кушнірських виробів, на халявах черевиків та постолах. Проте було відмінне трактування квітів: на Покутті їх зображали розквітлими, а на Поділлі — у вигляді пуп'янків. На Покутті й Західному Поділлі в оздобленні виробів зі шкіри простежується тенденція до спрощення й узагальнення форм орнаментальних мотивів на основі природного аналога, які відтворювали у формах адаптованих, для власного сприйняття. Мотив «гаки» мав контурне зображення на Снятинщині, а на Городенківщині його виражали силуетно. Основою багатьох орнаментальних схем були елементи, які нагадують

стилізовані форми тварин чи частин їхнього тіла – «раки», «гадючки» (Покуття), «баранячі роги» (Західне Поділля). Збережені зразки кушнірських виробів Борщівського району засвідчують видозміни орнаментного мотиву «баранячі роги» навіть у системі оздоблення одного виробу.

8. Важливим елементом у творенні художнього образу традиційних комплексів Покуття й Західного Поділля стало оздоблення кушнірських виробів, зразки яких дають змогу побачити, що поступово за рахунок нових способів оздоблення зростала й система виражальних засобів, ускладнювався декор. Визначено, що системи декорування шкіряних виробів є поєднанням асоціативного декору (візерунок, фактура) з формою, що відображає народне вміння спрощувати, узагальнювати і цим самим виявляти конструкцію. Формальне відображення певних уявлень покутські і західноподільські майстри відтворювали через відчуття кольору, ліній, ритму та фактури. На основі вивчення зон розміщення декору на традиційних кушнірських виробах, виявлених під час польових досліджень, у фондах музеїв і приватних збірок, проведено топографію орнаменту відповідно до їхньої типології. Аналіз принципів творення декору на виробах зі шкіри кінця ХІХ — початку ХХ ст. дав змогу виокремити локальні відмінності, що побутували не тільки на Покутті й Західному Поділлі, а й у межах кожного етнографічного регіону зокрема. Локальні особливості кожного району творили кушнірські вироби з певної групи сіл, об'єднані системою оздоблення в осередки. Для групування використано такі фактори: зони й техніки декорування, орнаментальні мотиви, композиційні схеми, колорит. Порівняльна характеристика системи оздоблення дає підстави стверджувати, що вироби зі шкіри на Покутті і Західному Поділлі мали багато спільних рис, проте локальні відмінності простежуються в пропорціях деталей виробів, у трактуванні орнаментальних мотивів, в комбінаториці технік оздоблення та колориті.

9. Аналіз традиційних зразків кушнірських, шевських і лимарських виробів Покуття і Західного Поділля доповнює інформацію про народне мистецтво українців. Отримані результати сприяють збереженню та відродженню традицій оздоблення виробів зі шкіри, вони слугують джерелом ідей для сучасних дизайнерів. Поглиблене вивчення виробів зі шкіри на Покутті й Західному Поділлі допоможе відродженню регіональних особливостей формування одного з видів декоративно-прикладного мистецтва України, який ґрунтується на споконвічних традиціях формотворення та орнаментального оздоблення. На жаль, сьогодні у досліджуваних регіонах вироби зі шкіри є найбільш втраченим видом народного мистецтва й потребує збереження і відновлення.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кіщук Н. Кушнірські вироби на Покутті і Західному Поділлі: конструктивно-технологічний аспект / Н. Кіщук // Вісник ХДАДМ. — Харків: ХДАДМ, 2012. — №1. — С. 32–35.

2. Kishchuk Natalia. Artistic Leather Goods in Pokuttya and Western Podillya in the research works by ethnographers and art critics of the end of the XVIIIth — XXth centuries // *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. — 2014. — № 1. — P. 44–48.

3. Кищук Н. Н. Традиционные способы отделки художественных изделий из кожи на Западном Подолье / Н. Н. Кищук // *Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтва: у 2 ч. Ч.1: / уклад. Н. С. Бункевіч [і інш.]; гал. рэд. А. І. Лакотка; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі*. — Мінськ: Права і эканоміка, 2014. — С. 150–154.

4. Кіщук Н. Формально-образні системи декорування виробів зі шкіри на Покутті та Західному Поділлі / Н. Кіщук // *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст: зб. наук. праць*. — Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2015. — Кн. 3. — С. 469–474.

5. Кіщук Н. Історичні аспекти становлення шкіряних промислів на Покутті / Н. Кіщук // *Вісник ЛНАМ*. — Львів: ЛНАМ, 2017. — Вип. 33. — С. 53–65.

6. Кіщук Н. Кушнірство на Покутті: історичні аспекти становлення та шляхи відродження промислу / Н. Кіщук // *Вісник ЛНАМ*. — Львів: ЛНАМ, 2018. — Вип. 36. — С. 108–123.

7. Kishchuk Natalia. The Typological Range of Artistic Leather Goods in Pokuttya and Western Podillya of the Late 19th and Early 20th centuries // *The European Journal of Humanities and Social Sciences, Premier Publishing s.r.o.* — 2019. — № 1. — P. 44–51.

ОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ, ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

8. Кіщук Н. Технологічні особливості декорування художніх виробів зі шкіри на Покутті / Н. Кіщук // *Вісник ЛНАМ*. — Львів: ЛНАМ, 2011. — Спецвип. VIII. — С. 122–128.

9. Кіщук Н. Традиційні способи оздоблення виробів зі шкіри на Західному Поділлі / Н. Кіщук // *Міжнародна науково-практична конференція «Ерделівські читання»: тез. доп.* — Ужгород, 2013. — С. 84–86.

АНОТАЦІЯ

Кіщук Н. М. Художні вироби зі шкіри Покуття та Західного Поділля кінця XIX – початку XX ст. (типологія, художні особливості). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 — декоративне і прикладне мистецтво. — Львівська національна академія мистецтв, Львів, 2019.

У дисертації вперше комплексно досліджено вироби зі шкіри Покуття і Західного Поділля кінця XIX – початку XX ст. в художньому аспекті. Для всебічного висвітлення проблеми розкрито передумови виникнення та етапи розвитку шкіряних промислів на Покутті і Західному Поділлі. Здійснено класифікацію виробів зі шкіри за конструктивними ознаками для виявлення

подібності і відмінності в пропорціюванні деталей виробів, у взаємодії форми та декору. Уточнено дані про осередки шкіряного виробництва, виявлено нові імена народних майстрів, які виготовляли кушнірські й шевські вироби. Опрацьовано і систематизовано значний пласт виробів зі шкіри кінця ХІХ — початку ХХ ст., розкрито процес їхнього формотворення, детально описано технологічні етапи виготовлення й оздоблення, проаналізовано композицію декору — чинники, що характеризують художні особливості. Виокремлено локальні художні особливості виробів зі шкіри на Покутті і Західному Поділлі на основі характеристики композиційних схем, способів оздоблення, топографії орнаментальних мотивів та колориту.

Ключові слова: вироби зі шкіри, художні особливості, типологія, формотворення, способи декорування, орнаментальні мотиви, локальні відміни, Покуття, Західне Поділля.

АННОТАЦІЯ

Кищук Н. Н. Художественные изделия из кожи на Покутье и Западном Подолье конца ХІХ – начала ХХ в. (типология, художественные особенности). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.06 – декоративное и прикладное искусство. – Львовская национальная академия искусств, Львов, 2019

В диссертации впервые комплексно исследовано изделия из кожи Покутья и Западного Подолья конца ХІХ — начала ХХ в. в художественном аспекте. Для всестороннего освещения проблемы раскрыты предусловие возникновения и этапы развития кожаных промыслов на Покутье и Западном Подолье. Осуществлена классификация изделий из кожи по конструктивным признакам для выявления сходств и отличий в пропорционировании деталей изделий во взаимодействии форм и декора. Уточнены данные о сосредоточении кожаного производства, выявлены новые имена народных мастеров, изготавливающих скорняцкие и сапожные изделия. Обработан и систематизирован весомый пласт изделий из кожи конца ХІХ — начала ХХ в., раскрыт процесс их формообразования, детально описаны технологические этапы изготовления и отделки, проанализирована композиция декора — факторы, которые характеризуют художественные особенности изделий из кожи на Покутье и Западном Подолье на основе анализа композиционных схем, способов отделки, топографии орнаментальных мотивов и колорита.

Ключевые слова: изделия из кожи, художественные особенности, типология, формообразование, способы декорирования, орнаментальные мотивы, локальные отличия, Покутье, Западное Подолье.

ABSTRACT

Kishchuk N. M. Leather Artwork of Pokuttia and Western Podillia of the Late 19th and Early 20th Century (typology, peculiarities of art). — Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Ph.D. in History of Art in specialty 17.00.06 — Decorative and Applied Arts. — Lviv National Academy of Arts. Lviv, 2019.

The thesis is the research into the development of leather handicrafts, the typological range, peculiarities of art and local variations of leather products in Pokuttia and Western Podillia. Comprehensive study made it possible to identify patterns of formation of artistic traditions, determine the factors, characteristic of typology, and artistic peculiarities of leatherwork.

The author introduces the notion of the new factual materials. She obtains more detailed information about the centers of sheepskin making, discovers new names of the artisans, who manufactured sheepskin products and were engaged in the gentle craft in Pokuttia and Western Podillia. The author studied and organized a considerable amount of leatherwork of the late 19th and early 20th century, described the design process, as well as technological stages of production and decoration of leather articles in every detail, gave analysis of the décor composition and determined their geography, that is the factors, which characterize their artistic peculiarities.

Tysmenytsia, Sniatyn, Stanislav, Kolomyia, Zabolotiv in Pokuttia and Ternopil, Husiatyn, Pidhaitsi, Buchach, Borshchiv in Western Podillia were the centres of leather production. Interethnic relations contributed to the emergence of The Association of Sheepskin and White Leather Makers in the town of Tysmenytsia. This made it possible for local craftsmen to expand technical and technological intricacy of leather and fur processing, borrowing only Saffiano leather and lambskin currying and fur dyeing methods. In the 19th and early 20th century, manufacturing of leather handicraft took two forms: as a home craft and leather domestic industry. The scale of output of leather production in Pokuttia and in Western Podillia to a lesser degree, contribute to emergence of various unions. There were two factories in Tysmenytsia at the end of the 19th century: a fur and sheepskin ones. In the early 20th century, the two enterprises combined into the Tysmenytsia fur factory, which keeps working up to the present day. The author arrives at a conclusion that folk masters of Tysmenytsia created conditions and strong traditions for processing of raw material, which provided the basis for the development of modern fur industry. From the mid-20th century onwards, industrial products start to outcompete folk leather handicrafts, the assortment changes as well. Artistic leatherwork in Pokuttia continues to exist like a kind of art due to creative work of modern artists, who combined local cultural traditions and new forms of expression.

The author groups leather articles of the late 19th and early 20th century used in Pokuttia and Western Podillia. Having studied every hierarchical item, she finds out that leatherwork has an intricate typological range, which appeared in consequence of practical function and underwent modifications depending on local traditions. Structural features form the basis for the classification of every typological group. This classification encouraged the detailed study of local artistic peculiarities and carrying out comparative analysis of leatherwork form Pokuttia and Western Podillia.

They used conventional methods of processing raw skin in Pokuttia and Western Podillia. Local peculiarities are visible in proportions of tanning substances to obtain sheepskin of various color hues. The basic ways to decorate sheepskin products of the late 19th and early 20th century in Pokuttia and Western Podillia were embroisery and applique work. The basic material for the applique motifs in Pokuttia was Saffiano, and woollen cloth, rarely leather in Western Podillia. Boots and

saddlery work were decorated with metal, fretwork, contour embossment, pokerwork and die-stamping.

Leatherwork in Pokuttia and Western Podillia was demonstrated by all basic kinds, and each of them differed in its own system of decoration. Local peculiarities were present in footwear decoration, complementary elements of clothing, being most visible in furs. Material texture, color and décor were means to reach artistic expressiveness in sheepskin products. Based on the analysis of traditional sheepskin work the author developed and identified variants of the topography of the ornamental motifs and showed which ones predominated in every region of Pokuttia and Western Podillia. Using the systematized materials on sheepskin products decoration in Pokuttia as a basis, they are divided into those from Kolomyia, Sniatyn, Horodenka and Tysmenytsia. The author singles out Zalishchyky, Borshchiv, Monastyrysk, Buchach, Ternopil and Pidvolochysk fashion of sheepskin products decoration in Western Podillia.

The in-depth study of leatherwork in Pokuttia and Western Podillia will help solve tasks concerning regional peculiarities of the development of one kind of decorative and applied art of Ukraine, which goes back to the age-old traditions of product forming and ornamental decoration. Unfortunately, leather products in the regions under study are a disappearing kind of folk art, which requires preservation and revival.

Key words: leather works, artistic peculiarities, typology, alternation of forms, ways of decoration, ornamental motifs, local distinctive features, Pokuttia, Western Podillia.